

Veileder om veterinærers ansvar for medikamentell immobilisering av ville dyr

1. Formålet med veilederen

Med denne veilederen ønsker Mattilsynet å forklare de reglene som gjelder veterinærenes ansvar ved medikamentell immobilisering av dyr, og særlig ville pattedyr. Veilederen er ment å gi veterinærer som vurderer å ta ansvar for slik immobilisering, et godt grunnlag for å ta et informert og forsvarlig valg. Mattilsynet legger særlig vekt på å forklare vilkårene for å kunne overlate immobiliseringa til medhjelpere og hvilket ansvar veterinærene har for medhjelpernes handlinger.

2. Hva veilederen handler om

Veilederen handler om medikamentell immobilisering av dyr, spesielt ville pattedyr som jerv, ulv, bjørn og villrein. Med «medikamentell immobilisering» menes å tilføre dyr legemidler som gjør at dyra bedøves eller blir urørlige uten å miste bevisstheten.

Dyra immobiliseres for å kunne fanges inn for undersøkelser, merking eller flytting til andre leveområder. Det brukes legemidler i klasse A, som krever særlig aktsomhet ved bruk, håndtering og oppbevaring.

Ville pattedyr immobiliseres i de fleste tilfeller i et samarbeid mellom veterinær og personer som ikke er veterinærer. Vi kaller de sistnevnte «medhjelpere». Veterinæren har det formelle og faglige ansvaret for immobiliseringa og er i praksis mer eller mindre tilgjengelig og aktiv overfor medhjelperne. Veilederen handler om hvordan samarbeidet bør ordnes og fungere for å oppfylle lovfesta krav om forsvarlighet.

Veterinærenes ansvar for legemidler og forholdet til medhjelpere er regulert i [lov 15. juni 2001 nr. 75 om veterinærer og annet dyrehelsepersonell \(dyrehelsepersonelloven\)](#) § 15, § 17, § 18 og § 23. Rekvirering og bruk av legemidler til dyr er til en viss grad regulert i forskrifter gitt med hjemmel i dyrehelsepersonelloven og [lov 4. desember 1992 nr. 132 om legemidler mv. \(legemiddelloven\)](#).

Adgangen til å bruke medhjelpere og vilkår for medikamentell immobilisering er derimot ikke nærmere regulert i forskrift og må vurderes utelukkende etter de generelle reglene i dyrehelsepersonelloven. Dette forklares grundig nedenfor.

Reglene som forklares i denne veilederen, gjelder også medikamentell immobilisering av ville dyr som brukes i forsøk. Vi går i denne veilederen likevel ikke nærmere inn på hvordan forholdet mellom veterinær og medhjelpere vurderes av Mattilsynet ved søknader om tillatelse til å bruke ville dyr i forsøk etter dyrevelferdsloven § 13 og [forskrift 18. juni 2015 nr. 761 om bruk av dyr i forsøk](#).

Ville pattedyr kan som hovedregel ikke fanges inn og eventuelt merkes uten tillatelse fra Miljødirektoratet. Alternativet er at dyra fanges inn som Miljødirektoratets eget tiltak. Dette følger av [forskrift 1. april 2020 nr. 565 om skadefelling, dødt vilt og bruk av vilt i oppdrett](#).

[forskning og dyrepark \(viltforskriften\)](#) § 2-2 og § 2-3. Unntak gjelder innfangning til viltoppdrett, fremvisning og rehabilitering.

Statens naturoppsyn (SNO) immobiliserer og fanger inn ville dyr for Miljødirektoratet. Veilederen er utarbeida spesielt for å belyse veterinærers ansvar for denne delen av virksomheten til SNO.

3. Veterinæren kan ikke overlate til andre å rekvirere legemidler til dyr

Det er bare veterinærer som kan rekvirere (eller med andre ord skrive resept på eller forskrive) reseptpliktige legemidler til bruk på landdyr og sjøpattedyr. Eksempel på slike legemidler til medikamentell immobilisering er Zalopin[®] med virkestoffet medetomidin og Narketan[®] med virkestoffet ketamin.

Retten til å rekvirere legemidler følger av dyrehelsepersonelloven § 17.

Veterinæren må vurdere om det skal rekvireres legemidler og hvilke legemidler som eventuelt skal rekvireres. Denne vurderinga må være forsvarlig. Dette følger av det generelle forsvarlighetskravet i dyrehelsepersonelloven § 23.

Det stilles også visse krav til rekvireringa i [forskrift 27. april 1998 nr. 455 om rekvirering og utlevering av legemidler fra apotek](#) § 2-3. Vi viser til kravet om medisinsk begrunnelse i § 2-3 tredje ledd bokstav d, men går ikke nærmere inn på dette i denne veilederen.

Veterinæren kan ikke overlate til medhjelpere eller andre ikke-veterinærer å rekvirere legemidlet. Dyrehelsepersonelloven åpner ikke for dette.

Veterinæren som rekvirerer legemidlet, blir som hovedregel ansvarlig også for bruken av legemidlet. Unntak gjelder dersom en annen veterinær tar ansvaret for bruken. Dersom det ikke finnes noen annen veterinær som tar ansvaret, kan den rekvirerende veterinæren ikke fraskrive seg ansvaret for bruken.

4. Tilstedeværelse ved bruk stilles ikke lenger som vilkår for godkjenningfritak

Dersom legemidlet ikke har norsk markedsføringstillatelse, kan veterinæren søke om godkjenningfritak fra Statens legemiddelverk. Vilkårene for å få et slikt unntak fra kravet om markedsføringstillatelse er fastsatt i [forskrift 18. desember 2009 nr. 1839 om legemidler \(legemiddelforskriften\)](#) § 2-6.

Ett av vilkårene i § 2-6 er at legemidlet «skal brukes i veterinærens egen praksis til dyr som søkeren har under veterinærtilsyn». Statens legemiddelverk har inntil nylig stilt som vilkår for godkjenningfritak at veterinæren er til stede der dyra immobiliseres. Denne praksisen er avslutta, og godkjenningfritakene gis nå uten vilkår om veterinærens tilstedeværelse.

5. Veterinæren har ansvaret for at dyra immobiliseres forsvarlig

Det er bare veterinærer som kan «iverksette fullstendig eller lokal bedøvelse» av landdyr og sjøpattedyr. Det er hovedregelen i dyrehelsepersonelloven § 18 nummer 3. Medikamentell immobilisering faller inn under begrepet «bedøvelse», selv om immobiliseringa ikke nødvendigvis innebærer at dyra er bevisstløse eller følelsesløse.

Det er også bare veterinærer som kan «bruke» reseptpliktige legemidler til behandling av dyr. Dette er hovedregelen i dyrehelsepersonelloven § 18 første ledd nummer 4. Medikamentell immobilisering dekkes av begge de nevnte hovedreglene.

Lovens ordlyd tyder på at veterinæren må utføre disse handlingene selv. Men som vi skal gå nærmere inn på i punkt 7, har veterinæren på visse vilkår adgang til å overlate handlingene

til medhjelpere i stedet for å utføre dem selv. Denne adgangen modifierer hovedreglene i § 18 første ledd så grunnleggende at det blir mer presist å ta utgangspunkt i denne regelen:

Det er bare veterinærer som kan ha ansvaret for å bedøve og bruke legemidler på landdyr og sjøpattedyr.

Dette ansvaret kan ikke overlates til medhjelpere eller andre uten særskilt hjemmel og offentlig tillatelse. Dyrehelsepersonelloven gir ikke hjemmel til å tillate dette i enkelttilfeller. I § 18 fjerde ledd presiseres det bare at en slik hjemmel kan forskriftsfestes. I dyrevelferdsloven § 13 tredje ledd gis det hjemmel til å tillate at andre enn veterinærer immobiliserer forsøksdyr på eget ansvar. Men det faller utenfor temaet for denne veilederen.

Veterinæren beholder altså ansvaret for bruk av legemidler som de overlater til andre å utføre. Selv om aktiviteten overlates til andre, slipper ikke veterinæren unna plikten til å sikre at aktiviteten utføres forsvarlig. Og ansvaret oppstår altså så snart veterinæren har rekvirert legemidlet til de som skal bruke det.

Medhjelperen må regne med å stå til ansvar for sine feil, men veterinæren har det faglige og overordna ansvaret for aktiviteten. Dersom noe går galt på grunn av uhell, feil eller unnlatelser av å følge instruksjoner, må veterinæren kunne begrunne at vilkårene for å overlate handlingene til medhjelperen var oppfylt for ikke å kunne lastes for hendelsen. Se mer om dette i punkt 8.

6. Veterinæren skal journalføre medikamentell immobilisering

Veterinærer som yter dyrehelsehjelp, skal føre journal. Medikamentell immobilisering omfattes av begrepet «dyrehelsehjelp». Opplysninger om medikamentell immobilisering skal altså dokumenteres i journalen.

Plikten til å føre journal er fastsatt i dyrehelsepersonelloven § 24 og er nærmere regulert i [forskrift 20. februar 2006 nr. 229 om journal for dyrehelsepersonell](#).

I journalforskrifta § 4 om journalens innhold er det flere punkter som er relevante for medikamentell immobilisering. Veterinæren skal journalføre opplysninger om blant annet

- dyreart og antall dyr som blir immobilisert
- tidspunktet for immobiliseringa
- rekvirering og bruk av legemidler til immobilisering

Journalforskrifta har ikke bestemmelser om bruk av medhjelpere. Men det er i alle fall klart at veterinærens plikt til å føre journal gjelder selv om dyrehelsehjelpa utføres av medhjelpere. Veterinæren må i slike tilfeller sørge for å få nødvendige opplysninger fra medhjelperne, slik at veterinæren kan føre opplysningene inn i journalen.

Veterinærers plikt til å melde fra til Mattilsynet om bruk av legemidler omfatter ikke legemidler til ville dyr. Apotekene skal derimot melde fra om utlevering av slike legemidler. Dette følger av [forskrift 3. juli 2009 nr. 971 om melding av opplysninger om utleverte og brukte legemidler til dyr](#) (den såkalte VETREG-forskrifta) § 3.

7. Veterinæren kan overlate til kompetente medhjelpere å utføre immobiliseringa

Selv om veterinæren har ansvaret, kan altså handlingene overlates til medhjelpere som ikke er veterinærer. Retten til å overlate handlingene til medhjelpere følger av dyrehelsepersonell-loven § 15 og § 18 tredje ledd. I loven er dette formulert som at § 18 første ledd ikke er til hinder for at veterinæren kan «nytte» medhjelpere etter § 15.

Veterinæren har ansvaret for at immobiliseringa utføres forsvarlig. Så er det opp til veterinæren å avgjøre hvordan immobiliseringa skal utføres, hvem som skal utføre den, og hvordan den skal følges opp. Det er viktig å huske at det uansett er veterinæren selv som skal ta disse avgjørelsene. Veterinæren kan endre sine egne avgjørelser og overprøve medhjelpernes avgjørelser dersom veterinæren mener det er nødvendig. Veterinæren kan ikke gi fra seg retten til å ha det siste ordet når det gjelder utførelsen av immobiliseringa.

Det er veterinæren som bestemmer om han eller hun skal være med ut i naturen og utføre immobiliseringa selv eller bli hjemme og overlate immobiliseringa til en medhjelper. Og det er veterinæren som da i første omgang vurderer om dette er forsvarlig, og om de øvrige vilkårene for å kunne overlate aktiviteten, er oppfylt.

Vilkårene følger av § 15 og forsvarlighetskravet i § 23. For å kunne overlate immobiliseringa til medhjelpere må veterinæren

- utnevne en eller flere medhjelpere
- vurdere og konstatere at medhjelperne har nødvendig kompetanse til å utføre immobiliseringa forsvarlig
- gi medhjelperne tilstrekkelig instruksjon om hvordan immobiliseringa med det aktuelle legemidlet skal utføres
- føre et forsvarlig tilsyn med immobiliseringa
- sikre for øvrig så godt som mulig at medhjelperen immobiliserer dyra forsvarlig

➤ ***Inngå medhjelperavtale***

For å dokumentere at vilkårene er oppfylt og regulere forholdet til medhjelperne på en ryddig måte, bør veterinæren inngå en skriftlig avtale med medhjelperne. En slik medhjelperavtale om immobilisering av ville dyr bør inneholde

- navn på veterinæren
- navn på medhjelperen eller medhjelperne
- hvilke oppgaver hver enkelt medhjelper kan gjøre i forbindelse med immobiliseringa
- hvilke dyrearter medhjelperne kan immobilisere
- medhjelpernes formelle og reelle kompetanse med relevans for immobilisering og innfangning av ville dyr
- veterinærens vurdering av medhjelpernes kompetanse og andre forhold av betydning for om det er forsvarlig å overlate immobiliseringa til medhjelperne, se nedenfor
- veterinærens skriftlige instruksjon, se nedenfor
- veterinærens skriftlige kontrollrutiner for å føre tilsyn med og dokumentere immobiliseringa, se nedenfor

I forbindelse med medhjelperavtalen bør veterinæren ha et møte med medhjelperne for å drøfte innholdet i avtalen. Som nevnt er det veterinæren som bestemmer mye av innholdet. Det som ligger innenfor veterinærens ansvar, er altså ikke gjenstand for forhandling. Men veterinæren bør lytte til medhjelperne og utforme avtalen slik at den passer best mulig for begge parter.

➤ **Vurdér medhjelpernes kompetanse**

Hver medhjelper må ha den formelle og reelle kompetansen som er grunnleggende nødvendig for å kunne utføre sine oppgaver forsvarlig. Med kompetanse menes både kunnskaper og ferdigheter.

Den som på vegne av veterinæren skal avgjøre om et dyr skal immobiliseres, må kunne

- vurdere dyret på avstand for å avgjøre om det er forsvarlig å immobilisere det og hvilken dose som eventuelt behøves
- vurdere terrenget og andre forhold som er relevante for om immobilisering er forsvarlig
- utmåle dosene riktig
- trekke dosene opp i den typen prosjektil («bedøvelsesspil») som medhjelperne skal bruke
- overvåke dyret mens det er immobilisert
- sette inn mottiltak dersom det oppstår komplikasjoner mens dyret er immobilisert
- vurdere dyrets tilstand når dyret ikke er immobilisert lenger

Den som skal skyte dyra med bedøvelsesspilene, må ha bestått jaktprøven og ha øvelsesskutt med et slikt skytevåpen. Dette kan være samme person som avgjør at dyret skal immobiliseres. Skytteren bør også ha erfaring med å bedøve dyr på denne måten, i alle fall dersom det ikke er en annen skytter med slik erfaring til stede. Oppgaven med å skyte er en del av immobiliseringa. Skytteren er derfor også medhjelper, selv om han eller hun ikke er den som avgjør om dyret skal immobiliseres eller utfører andre oppgaver på vegne av veterinæren.

Alle som skal håndtere og dosere legemidler til immobilisering av dyr, må ha grunnleggende kunnskap om hva de skal gjøre for å

- oppbevare og håndtere slike potente legemidler
- håndtere overdoser hos dyr
- håndtere uhell der mennesker blir tilført legemiddel

➤ **Gi medhjelperne tilstrekkelig instruksjon**

Selv om medhjelperne har nødvendig kompetanse, skal veterinæren gi dem instruksjon om prosedyrene for immobiliseringa. Veterinæren må vurdere om det ut fra medhjelpernes kompetanse er nødvendig med fysisk instruksjon for å vise medhjelperne hvordan prosedyrer utføres og gjennomføre fysiske øvelser for medhjelperne.

Veterinæren bør uansett medhjelpernes kompetanse utarbeide en skriftlig instruksjon som er retta mot medhjelperne som en del av medhjelperavtalen. Teksten i instruksjonen skal være presis, fullstendig og faglig korrekt, men bør være klar og forståelig også for andre enn veterinæren og medhjelperen.

Den skriftlige instruksjonen bør forklare hvordan medhjelperne skal

- oppbevare og håndtere legemidlene
- vurdere om det er forsvarlig å immobilisere
- dosere legemidlene
- gjennomføre immobiliseringa
- overvåke immobiliserte dyr
- håndtere immobiliserte dyr
- håndtere overdoser og uhell med legemidlene
- håndtere andre komplikasjoner
- kontakte veterinæren for å få hjelp
- dokumentere immobiliseringa slik at veterinæren får journalført nødvendige opplysninger

➤ **Før tilsyn med medhjelperne**

Veterinæren må på en forsvarlig og gjennomførbar måte kontrollere om immobiliseringa foregår forsvarlig. Det er veterinæren som bestemmer hvordan dette tilsynet skal foregå og hva medhjelperne må gjøre for at veterinæren skal ha den nødvendige kontrollen.

Dersom veterinæren mener det er forsvarlig, kan veterinæren unnlate å være til stede der dyra immobiliseres. I vurderinga av om det er forsvarlig å overlate immobiliseringa til medhjelpere uten veterinær til stede, skal det tas hensyn til

- medhjelpernes erfaring og kompetanse
- hvor komplisert det er å immobilisere de aktuelle dyra
- hva som skal gjøres med dyra når de er immobilisert

Dersom veterinæren ikke er til stede, må medhjelperne kunne kontakte veterinæren på telefon for å diskutere immobiliseringa, varsle om problemer og få instruksjoner.

Veterinæren bør utarbeide skriftlige kontrollrutiner som en del av medhjelperavtalen. Det bør beskrives rutiner for

- i hvilke tilfeller veterinæren vanligvis skal være til stede eller ikke være til stede der dyra immobiliseres
- i hvilke tilfeller medhjelperne skal ringe veterinæren for å få hjelp
- når og hvordan medhjelperne skal rapportere til veterinæren
 - om hvordan immobiliseringa gikk
 - for å overlevere opplysninger som veterinæren skal journalføre
- hvordan veterinæren og medhjelperne skal evaluere immobiliseringa, særlig i tilfeller der noe går galt

8. Medhjelpernes feil og hendelige uhell får ingen følger for veterinærer som bruker medhjelpere forsvarlig

Dersom veterinæren har oppfylt vilkårene for å kunne overlate den medikamentelle immobiliseringa til medhjelpere, er veterinærens virksomhet forsvarlig selv om medhjelperne gjør feil eller det oppstår hendelige uhell.

Tilfeller med feil og uhell bør evalueres etter vise rutiner, se ovenfor. I denne evalueringa bør veterinæren vurdere om det er behov for å kreve økt kompetanse hos medhjelperne, skjerpe instruksjonen og kontrollrutinene eller utelukke personer som medhjelpere.

Veterinærene må regne med at Mattilsynet og andre offentlige myndigheter vurderer omstendighetene rundt immobilisering som går galt. Mattilsynet fører tilsyn etter dyrehelsepersonelloven og kan vurdere veterinærens bruk av medhjelpere, også i saker der det på forhånd ikke er kjent at noe har gått galt.

Mattilsynet vil vurdere om det var forsvarlig å overlate immobiliseringa til medhjelpere på de gitte premissene. I slike saker kan en god medhjelperavtale og sikre opplysninger i veterinærjournalen være avgjørende som dokumentasjon av forsvarlig virksomhet.

Dersom det framgår at det ikke var forsvarlig å overlate immobiliseringa til medhjelperne, risikerer veterinæren reaksjoner fra Mattilsynet.